

Hemelwakers

waterspuwers aan Gotische gebouwen
in Nederland

Hemelwakers

waterspuwers aan Gotische gebouwen
in Nederland

René de Goede

Schrijver: René de Goede
Coverontwerp: René de Goede
Foto's: René de Goede
ISBN: 9789402138191
© René de Goede

Inhoud

	blz.
<i>Inleiding</i>	5
Functie	7
Geschiedenis	9
Vervaardiging	13
Waarom vaak zo sinister?	21
Huidig behoud van waterspuwers	25
 <i>Diverse soorten waterspuwers</i>	 27
Dieren	27
Leeuwen	29
Honden	31
Bokken en rammen	34
Vogels	36
Apen	39
Paarden en ezels	41
Zwijnen en varkens	43
Vissen	44
Hazen en konijnen	45
Katachtigen	46
 Fabeldieren, mensen, combinatiewezens	 48
 Menselijke figuren	 50
 Duivels, draken en slangen	 55
Duivels	55
Draken	57
 <i>Eigen werk</i>	 61
Montaillou	65
Conques	67
Mirepoix	69
Foix	72

Queribus	74
Minerve	76
Puivert	78
Aquilar	80
Arques	83
Beziers	85
Moureze	88
<i>Gebouwen met interessante waterspuwers</i>	91
St Jans kathedraal – Den Bosch	91
Domkerk - Utrecht	94
Cunerakerk – Rhenen	96
Lebuiniskerk – Deventer	98
st Catharinakerk – Eindhoven	100
Stadhuis – Middelburg	102
Walburgiskerk – Zutphen	104
Literatuur	106

Legende

Lang geleden leefde er in een grot in Frankrijk, dicht bij de rivier de Seine, een draak genaamd "la Gargouille".

Hij veroorzaakte overstromingen, viel schepen aan en vernietigde alles met zijn vurige adem.

Om hem te kalmeren brachten de bewoners van het dichtbij gelegen Rouen hem jaarlijks een offer, meestal een misdadiger, om te verorberen.

Rond het jaar 600 wilde een priester wel met hem afrekenen op voorwaarde dat men gedoopt wilde worden en een kerk zou bouwen.

Het lukte hem de draak te temmen en mee te nemen naar de stad.

Daar werd hij aan een paal gebonden en verbrand, echter zijn kop was door het spuwen van vuur dermate verhard dat het niet wilde branden.

Het werd aan de stadsmuur gehangen en zo een voorbeeld voor de latere waterspuwers, in Frankrijk "gargouilles" genoemd.

Inleiding

Waterspuwers beangstigen ons, maar tegelijkertijd intrigeren ze ons ook enorm.

Bij de meeste mensen roept een waterspuwer een beeld op van een demonisch figuur met afschrikwekkende kop en wijd opengesperde bek, hangend aan een dakrand, helemaal gereed om op elk moment zijn vleermuisachtige vleugels uit te slaan en zich op een niets vermoedend slachtoffer beneden zich te storten.

Het is begrijpelijk dat je op een regenachtige dag liever niet omhoog kijkt, maar juist op zulke dagen kun je ze ook werkelijk water zien “spuwen”, pas dan begrijp je ook de functie van deze gotische beeldhouwwerken.

Waterspuwers hangen aan de buitenmuren van gotische (kerk-)gebouwen in Nederland en vele andere Europese landen (afb. 1).

Het zijn gedecoreerde afvoergoten, bouwkundige onderdelen die bizar gevormde ornamenten zijn geworden.

afb. 1 Cunerakerk Rhenen

De stenen beelden kunnen de vorm hebben van dieren, mensen, fantasiewezens of combinaties hiervan waarbij ze in verschillende houdingen voorkomen, klaar om je te bespringen of gereed om hun vleugels uit te slaan en weg te vliegen.

Er werden vele dieren als onderwerp gebruikt, schapen, varkens, ezels en paarden, leeuwen, herten, honden en katten, varkens en zwijnen, beren, vossen en vogels.

De meest voorkomende menselijke spuwers waren ridders, muzikanten, pelgrims, wildemannen en geestelijken.

Daarnaast zijn er nog "grotesques", dit zijn beelden met slechts een decoratieve functie zonder de mogelijkheid van afwatering.

Ze kunnen bestaan uit een compleet lichaam, uit een hoofd of uit slechts een gezicht en ze bevinden zich vaak aan korbelen en kapitelen.

Een van de meest bekende voorbeelden is de vampier van de Notre Dame in Parijs "le Stryge" (afb. 2).

afb. 2

Waterspuwers variëren in lengte van 50 cm tot zelfs meer dan 1.50 meter!

Sommige zijn kaarsrecht, andere hebben een lichte kromming, er zijn spuwers met 2 hoofden die vanuit hun lange nekken verschillende kanten opkijken.

Je vindt ze aan de kroonlijsten en friezen onder de daken, aan gevels, luchtbogen, steunberen, torens en dikwijls aan het koor van kerken of kathedralen.

De benaming voor waterspuwer is in elk land weer anders.

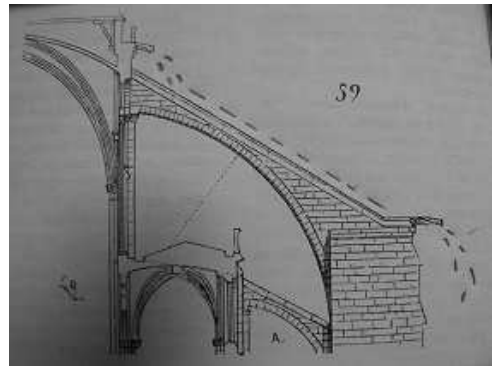
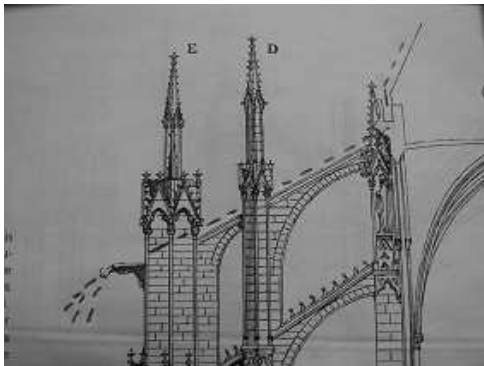
Het Duitse "wasserspeier" beschrijft, net zoals "waterspuwer", heel duidelijk wat zijn functie is.

Het Spaanse "gargola", het Engelse "gargoyle" en het Franse "gargouille" zeggen meer iets over het "gorgelende" geluid dat door het stromende water ontstaat, ze komen van het Latijnse "gargula", wat keel betekent.

Functie

Waterspuwers zijn de uitlopen van een hemelwater afvoersysteem, uit noodzaak ontstaan in de tijd dat er nog geen regenpijpen bestonden.

Ze maken deel uit van een uitgebreid afwateringssysteem die bij de gotische kathedralen en kerkgebouwen in de steunberen en de luchtbogen zijn aangebracht (afb. 3 en afb. 4 tekeningen Viollet le Duc).

afb. 3 en afb. 4 voorbeeld middeleeuws afwateringssysteem

Ook bij andere gotische gebouwen zoals stadhuizen en kastelen verzorgen ze de uitstroom van het hemelwater.

Via de uitgeholde rug van de spuwer wordt het regenwater, vanuit zijn vaak wijd opengesperde bek, ver van de muren afgevoerd (afb. 5 en afb. 6).

Tijdens de opkomst van de gotiek, bekend om de verfijnde architectonische vormen, grote raamoppervlakken en rijke beeldendecoratie, was het al spoedig duidelijk dat dit veel beter tegen het langsstromende hemelwaterwater beschermd moest worden, dan dat het bij de massieve bouwwijze van de vroegere Romaanse bouwstijl nodig was.

afb. 5 en afb. 6 Domkerk Utrecht

De architecten van die tijd wisten dat hoe beter je de af te voeren waterstroom verspreidt, hoe meer je potentiële schade aan een gebouw voorkomt.

Zodoende werden er lange rijen waterspuwers geplaatst.

Een favoriete plaats voor waterspuwers is boven de luchtbogen, zodat het “gespuwde” regenwater, via de in de luchtbogen aangebrachte kanalen, vanaf de steunberen kon worden afgevoerd.

Steen is namelijk niet echt bestand tegen langdurig langsgestroomd water en op deze manier werd voorkomen dat de mortel tussen de stenen zou wegslijten, de steen zou eroderen en uiteindelijk verpulverd uit elkaar zou vallen (afb. 7 en afb. 8).

afb. 7 en afb. 8 steenerosie chateau de Najac Fr